

ZÜRJÉN JÖVEVÉNYEK VOGUL MEZŐKÖN

SIPOS MÁRIA

Bevezetés

Az alábbiakban a vogul nyelv zürjénből átvett jövevényszavainak áttekintésével, valamint más uráli nyelvek jövevényelemeire történő hivatkozással a szókincs bővülés sajátságaiból igyekszem egyet kézzelfoghatóvá tenni.

A vizsgálat azon a feltételezésen alapul, hogy az átvett szóanyag összetétele sem egyforma attól függően, hogy laza, erősebb vagy különösen intenzív kapcsolatokról van-e szó, célja pedig az, hogy olyan sajátságról adjon számot, ami független az érintkező népek életmódjától, kultúrájától.

A nyelvi kapcsolatok vizsgálata természetesen nem szorítkozhat pusztán az átvett szavak vizsgálatára, hiszen – a kontaktus szorosságától függően – az idegen nyelv hatása általában a nyelv más moduljaira is kiterjed. Éppen ennek alapján állította fel Thomason és Kaufman¹ azt a nevezetes skálát, amely mentén a nyelvi kapcsolatok intenzitása kifejezhető, a számbelileg nem jelentős lexikális kölcsönzéstől egészen a hangkészlet módosulásához, tipológiai váltsáshoz vezetőig. A finnugrisztikában sem ismeretlenek azok a munkák, amelyek a kontaktusvizsgálatokban több modulra is kiterjednek (pl. Bereczki 1983; Sherwood 1997).

Az elemzés hosszú idővel ezelőtt lezárt korpuszok feldolgozásain (monográfiákon) alapul, vagyis élőnyelvi kutatásokat távolról sem tesz lehetővé. Ugyanakkor ezek a szóanyagok egyrészt nagyságukban, másrészt az átvétel (földrajzi, történelmi stb.) körülményeiben különböznek egymástól, így többféle kontaktust reprezentálnak.

1. A szakirodalomban a szókölcsonzés általános vonásairól megfogalmazottakból az alábbiak fontosak a feldolgozott anyag szempontjából.

1.1. Általában a főnevek, mégpedig a konkrét jelentésű, főként tárgyakat jelölő főnevek teszik ki az átvételek döntő hányadát.² Részletes elemzések olyan jelenségről is beszámoltak, hogy a belőlük képzett szavak tömegével azonban az átvevő nyelv igeállománya gyarapodik jelentősen.³

¹ Thomason–Kaufman 1988: 74–100.

² Kálmán 1961: 106: „Unter den in die erste Gruppe gehörenden russischen Lehnwörter gibt es von 583 Einheiten, ohne die Eigennamen, nur 46 für die Verben, also insgesamt kaum 8%.”

³ Bakos 1982: 455. „A meghonosodottság egyik fontos kritériuma az idegen eredetű tömorfémák produktivitása, különösen a gazdag szócsalád (főnév–melléknév–ige) kialakulása. Míg az átvett elemek szófajuk szempontjából túlnyomórészt főnevek és jóval kisebb arányban melléknévek és igék, a magyarban létrejött származékok szófaji megoszlása éppen a fordított.”

1.2. Az ún. alapszókincs ellenállóbb a jövevényszavakkal szemben, mint a marginálisabb vagy speciálisabb jelentésű szavak⁴, illetve a szófajok vonatkozásában: nehezebben cserélődik ki az alapszókincshez tartozó főnévi alak, mint a belőle képezhető melléknév vagy ige.⁵

1.3. Az ún. nyitott vagy nyílt szófajokból a kölcsönzés viszonylag laza nyelvi érintkezés, a kétnyelvűség alacsony foka mellett is lehetséges, a zártakból való átvétel azonban intenzívebb kontaktusra jellemző⁶, bár pl. nem a kötőszó átvétele jelenti okvetlenül a mondatszerkesztési szabályok azonnali vagy feltétlen megváltozását.⁷

1.4. Hosszantartó nyelvi kapcsolatok tanulmányozásakor megfigyelhető, hogy míg kezdetben jól körülhatárolható az átvételeket motiváló a gazdasági-művelődéstörténeti háttér, tartós érintkezés után a kölcsönzések előtt szinte minden szemantikai csoport nyitva áll.⁸

⁴ A testrésznevek átvételét a nyelvi kapcsolatok intenzitására utaló tényként említi pl. Kakuk Zsuzsa a honfoglalás előtti török jövevényszavak mennyiségének és jelentőségének megítélésakor: Kakuk 1976: 164.

⁵ Hock 1986: 385.

⁶ Bynon 1997. „A kölcsönzött egységek szófaja azonban a kölcsönzés társadalmi körülményeitől is függ. Kétnyelvű közösségekben kötőszavak és határozószók kölcsönzése is ismert (vö. Rayfield 1970 – az amerikai jiddisről), ám ugyanez kevésbé valószínű például jóval korlátozottabb kereskedelmi érintkezéseknél. Közismert, hogy az angol nyelv a *they* és *them* névmásokat a skandinávól kölcsönözte, lecserélve velük az óangol (...) névmásokat. Amikor azonban ez történt, az angolszászok és a dánok valószínűleg még jól értették egymás nyelvét. Amíg tehát a zárt szófajokból való kölcsönzés, mivel a mondatnapi minták nyelvközi megfeleltetését feltételezi, csak igen nagy mérvű nyelvi kapcsolat keretein belül lehetséges, (213) addig a nyílt szófajokból való, egyszerű szótári kölcsönzés az átvétel folyamatához a lehető legkevesebb kétnyelvű beszélőt igényli.”

⁷ Sherwood 1997: 212: „Again, Kálmán generalizes from the borrowing of Russian adverbs, conjunctions, interjections etc. to the syntactic influence of Russian: (... Kálmán 1961: 134). In the first place, even his own count does not put T(avda)V(ogul) ahead in this respect; rather, the non-Northern dialects are opposed to the non-Northern. In the second place, it is clear that the presence of form-words does not necessarily imply profound syntactic influence and vice versa: there may well be Russian syntactic influence without any tell-tale form-words, as reported by Bátorfi 1980.”

⁸ Bakos 1982: 455: „Nem kevésbé tanulságos, ha azt nézzük meg, hogy az egyes századokra milyen fogalomkörök a jellemzőek, hogyan alakul a hozzájuk tartozó jövevényszavak száma. A magyar–román nyelvi kapcsolatok első századaira (14–16. sz.) a tágabb értelemben vett vlach terminológia (a legelőváltó juhászok és a rá jellemző életmód) átvétele a meghatározó, de már megjelennek egyes más fogalomkörök (állattenyésztés, fámesterek, ortodox vallás, román személyek megnevezése, növénynevek) elemei is. A 17–18. század során a juhtartás román eredetű szókincse – bár kisebb mértékben és kevésbé fontos elemekkel – tovább gazdagodik, de mind jelentősebb lesz a már említetteken kívül a földműveléssel és a románság szellemi és tárgyi

2. A finnugrisztikában bizonyos értelemben egységesen járnak el a jövevény-szavakat tárgyaló munkák, amennyiben a fonológiai és lexikológiai szempontú feldolgozásnak rendre része az átvett lexémák tárgyköri felosztása is. E csoportosítás a kölcsönzést előidéző tényezőkre (művelődéstörténeti tényekre, pl. vallás, írásbeliség stb., tárgyi kultúrára) mutat rá, illetőleg arra vall, hogy az átadó nyelv/nép presztízse sokkal nagyobb⁹. Ugyanakkor ezek a rendezett szóanyagok nem vethetők össze, mert a feldolgozás nem állandó keretben történik, hanem az elemzett szóhalmazból adódó témaköröket nevezi meg. A kirajzolódó csoportok után általában ott áll az előbbiekre be nem sorolható „egyéb” szavak jegyzéke.

Az aktuálisan feldolgozott szóanyagtól független, a mezőelméleti munkák hősorában természetes (ti. a német) nyelv alapján kidolgozott, az egész szókincset mezőkre osztó keretbe helyezte Bakró-Nagy Marianne az U/FU alapnyelvre rekonstruált szavak jelentését¹⁰, később fiatalabb alapnyelvekre is elkészült ugyanez a fogalomköri felosztás¹¹. Ezekben az áttekintésekben a fogalomköri csoportok kitöltöttsége/kihasználtsága több tekintetben hasonlóan mutatkozott.¹² Ezt elméletileg kétféleképpen magyarázhatjuk, bár a másodikként említendő valószínűbbnek tűnik:

néprajzával kapcsolatos kölcsönzések száma és szociális értéke. A 18. században már számottevő a lelki és szellemi tevékenységgel kapcsolatos elemek, közöttük sok melléknév is, megjelenése; mindez a két nép egymás közti érintkezésének intenzitásáról tanúskodik. A 19. századi szóanyagban már mind a 22 fogalmi körbe tartozó szavak megtalálhatók, sőt megnő az ezekbe nem besorolhatók száma. Az arányok további eltolódása jellemzi a 20. századi átvételeket. Az utóbbi évtizedek során megjelenő jövevénytiszta fogalmi körökkel kapcsolatos súlypontozása már nem releváns: az átvételek az élet minden területére kiterjednek, a szemantikai szféra teljesen nyitott.”

⁹ Az obi-ugorok esetében pl. az eredetileg halász-vadász-gyűjtőgyűjtő életmódot folytató népesség vesz át szavakat a letelepedett, a földműveléshez, állattenyésztéshez, kereskedelemhez, kézműiparhoz, különféle megmunkálásokhoz nálánál jobban értő másik (orosz, zürjén, tatár) népességtől.

¹⁰ Bakró-Nagy 1991. Természetesen Dornseiff rendszerének adaptációjáról van szó, vagyis csak azok a fogalomkörök és alcsoportok jelennek meg, amelyekbe legalább egy rekonstrukciót békés lehetett sorolni, de az adaptált verzió állandóan kiegészíthető az eredeti munkából, amennyiben más alapnyelvek szókincse indokolja.

¹¹ Sipos 1999, m.a., valamint a finn-volgai alapnyelvnek az ugyancsak az UEW alapján és a Dornseiff-Bakró-Nagy-féle keret segítségével elkészített fogalomköri felosztása megtekinthető a MTA Nyelvtudományi Intézetének Finnugor osztályán.

¹² A megvizsgált 4 alapnyelv tanúsága szerint mindig a (02) Organische Welt a legnépesebb csoport (31–38%), amit a táblázat középső szakaszában hat másik követ 5–12% körüli adatokkal (3) Raum. Lage. Form, (4) Größe. Menge. Zahl. Grad, (1) Anorganische Welt, (8) Ortsveränderung, (15) Geräte. Technik és (07) Sichtbarkeit. A többi csoportban, vagyis a táblázat alsó szakaszában – (14) Gesellschaft, (10) Sinnesempfindungen, (17) Religion, (06) Zeit, (09) Wollen. Handeln, (13) Zeichen. Sprache, (16) Wirtschaft, (11) Fühlen, (12) Das Denken, (05) Wesen. Sein – pedig mindig nagyon kicsik a százalékos arányok (0,5–3%). Azonnal felismerhető továbbá, hogy a legutóbb említettek közt szerepel minden elvontabb kategória, ami biztosan összefügg az idetartozó szavak jelentésféjlődésének általános vonásaival, valamint e mezők nagyságával.

a) a szókincs bővülése hozzávetőlegesen a tapasztalt arányok szerint történik folyamatosan, ami összefügg a fogalomköri felosztásban alkalmazott kategóriák eleve különböző nagyságával, azaz a természetes nyelvekre általában jellemző arányokról van szó;

b) a tapasztaltak a rekonstruálható alapnyelvi lexémák halmazára jellemzőek, nem pedig a mindenkori alapnyelv teljes szókincsére. Másképpen fogalmazva: az alapnyelvi örökségek áttekintése arról ad képet, hogy milyen – különféle szempontok szerinti – szócsoportokat tudunk rekonstruálni. Amennyiben a vizsgált szóállományokat mindig ugyanazon, természetes nyelvekkel való összevetést lehetővé tevő keretbe helyezzük, az is kiderülhet, hogy általában milyen jelentésű szavak nem maradnak rák az alapnyelvek korából¹³.

A jövevényszavak elemzésétől nem várhatunk ugyan választ a fenti kérdésre, de a jellemzően belső keletkezésű szavak egyik-másik csoportjáról többet tudunk meg, ha a szóátvételek tanulságaival vetjük össze. Az alábbiakban a nganaszan nyelv orosz (3), a vogul nyelv zürjén (4) és orosz (5), a finn nyelv régi germán (6), majd a magyar nyelv román eredetű elemeinek áttekintése (7) következik.

3. A Dornseiff–Bakró-Nagy-féle keretben készült el a nganaszan nyelv orosz eredetű szavainak besorolása.¹⁴ A szóanyag 221 lexikai egységet foglal magába, ami az alapnyelvi szókincsekkel összevethető mennyiséget jelent; az igék aránya a névszókhoz képest elenyésző (kb. 3%).

1. Élettelen anyagok: 2
2. Élőlények, növények, állatok, ember: 34
3. Tér, helyzet, forma: -
4. Nagyság, méret, mennyiség, szám, fok: 10
5. Létezés: -
6. Idő: 8
7. Láthatóság, fény, szín, hang, hőmérséklet, súly, halmazállapot, szag, íz: -
- 8: Helyváltoztatás: -
9. Akarat, cselekvés: 1
10. Érzékelés: -
11. Érzés: -
12. Gondolkodás: -
13. Jel, nyelv: 23
14. Társadalom, közösség: 50
15. Eszközök, technika, tevékenység: 71
16. Gazdaság: 17
17. Vallás: 2

¹³ Ilyen szócsoport vizsgálatára példa Saarinen 1999.

¹⁴ Az orosz–nganaszan kapcsolatokról részletesebben ld. Várnai 1997, illetve Várnai Zsuzsa e kötetben szereplő írását. Az eredeti csoportosításon csak jelentéktelen mértékben változtattam.

Azonnal átlátható, hogy az arányok és sorrend nem hasonlít az alapnyelvekre: azok a fogalomkörök, amelybe sok átvétel sorolható, a kontaktus szociológiai, kultúrantropológiai háttéréről, vagyis a szókincs gyarapodásának nyelven kívüli okairól vallanak. Listavezető a (15) Geräte. Technik, második helyezett a (14) Gesellschaft, és csak a harmadik helyen következik a (02) Organische Welt. Mindez nem meglepő, hiszen egy természetközeli életmódot folytató nép olyan nyelvből vesz át szavakat, amelynek kifinomult terminológiája van a háziipari, nagyipari termékekre, készítyártási folyamatokra, a domináns társadalmi rend jellemző intézményeire, stb. Jó néhány fogalomkörben nem regisztráltak jövevényt. A 2. csoportban, ahová sok, a biológiai léttel kapcsolatos lexéma tartozhatna, a magas szám tkp. a megvásárolható élelmiszereknek köszönhető. Az üresen maradt fogalomkörök és az adott nyelvi kapcsolatok intenzitásának összefüggéséről egyetlen áttekintés birtokában nem lehet általánosítani, de annyi leszögezendő, hogy egyetlen orosz jövevény sincs a vizsgált anyagban, amely a létezés, helyváltoztatás, érzékelhető minőségek, érzékelés, érzés, gondolkodás mezőjéhez tartozna, valamint csupán egy-két kölcsönző szerepel a (01) Anorganische Welt, (03) Raum. Lage. Form, (09) Wollen. Handeln kategóriákban. Mindez lazább, felületesebb kontaktus eredményének tűnik.

4. A vogul és a zürjén kapcsolatok századokra tekintenek vissza, és történetükben több szakasz is elkülöníthető.¹⁵ A jövevénytiszavak feldolgozását leegyszerűsítette, hogy a monográfia egyes csoportjait egy-az-egyben át lehetett emelni a Dornseiff-Bakró-Nagy-féle keretbe, lényegesebb munkát csak a 8.23. *Elementarerscheinungen, -handlungen und Sinneswahrnehmungen* és az „egyéb” (8.24. *Sonstiges*) szavai jelentettek. A csoportosításban – amely a Függelékben található – csak a sorszám, a nyelvjárási megoszlás és a jelentésmegadás szerepel, a nyelvi adat azonban nem, mivel ezek a monográfia adattárából könnyen kikereshetők.

Az alábbi táblázat az ismert alapnyelvi százalékarányokat és a két jövevénytiszóanyag fogalomkörök szerinti megoszlását hasonlítja össze.

A jelentéskör megnevezése	U/FU, Ug. és obi- ugor alapnyelvi %	orosz- nganaszan %	zürjén- vogul %
02. Organische Welt	37,4–31,3	15	24
03. Raum. Lage. Form	11,4–4,6	0,5	3,6
04. Größe. Menge. Zahl. Grad	13–8	4,5	8,4
01. Anorganische Welt	8,75–3,7	1	5,4
08. Ortsveränderung	11–7,6	-	5,7
15. Geräte. Technik	10–7,4	32	15
07. Sichtbarkeit	10–5,9	-	4,2
14. Gesellschaft	1,7–3	23	6
10. Sinnesempfindungen	2,3–0,6	-	2,4

¹⁵ Rédei 1970: 68–77.

17. Religion	2,8–1,2	1	5
06. Zeit	3,8–1,5	3,5	1,5
09. Wollen. Handeln	3,3–1,2	0,5	5,7
13. Zeichen. Sprache	2,5–1,2	10,5	3
16. Wirtschaft	1,7–1	8	3,3
11. Fühlen	2,5–0,5	-	1,5
12. Das Denken	1,7–0	-	1,5
05. Wesen. Sein.	0,5–0	-	2,7
18. Sittlichkeit. Recht	-	-	1,2

A zürjén–vogul kölcsönzések szemantikai eloszlása az orosz–nganaszan átvételektől és az alapnyelvekben tapasztaltaktól is különbözik. Elsősorban azért más, mert sokkal több fogalomkörbe hatoltak be jövevényszavak, sőt új kategóriára is szükség volt (18). Olyan fogalomkörben is találunk zürjén eredetű elemeket, amelyeket absztraktabbnak tartanak: (11), (12) és (05). Mivel a zürjén–vogul érintkezés hosszabb, mint az orosz–nganaszan kontaktus, igazolódni látszik Bakos már említett megfigyelése, amely szerint huzamos kapcsolatok esetén a mezők kitöltöttsége kiegyenlítődik. A számadatok között pedig találunk jelentős pozitív és negatív eltéréseket is.

A pozitív eltérés – vagyis amikor a jövevényszavak számadatai magasabbak az alapnyelveknél – általában könnyen magyarázható. A legtöbb jövevényszó ugyan itt is a teljes élővilágot magába foglaló (02) csoportban található, de ez már csak az összes jövevényszó negyedét teszi ki. A táblázat középső és alsó szakaszának számai első pillantásra rapszódikusnak tűnhetnek, a kiugró adatok megjósolhatóan az ismert gazdasági-művelődéstörténeti vonatkozásokkal hozhatók összefüggésbe: a (15) *Geräte. Technik* 15%-ot mutat fel, de a maga helyén – ti. táblázat alsó szakaszában – a 6%-kal szereplő (14) *Gesellschaft* is figyelemre méltó, a (09) *Wollen. Handeln* ugyanígy (5,7%). A (17) *Religion* viszonylag magas értékeit egyrészt a kereszténység terminológiájának átvétele magyarázza, másrészt tudjuk, hogy bizonyos zürjén jövevények a tabu alá eső szavak helyettesítőiként a medveműnyelv részévé váltak.¹⁶

A negatív eltéréseket – nevezetesen a (03) *Raum. Lage. Form.*, és (07) *Sichtbarkeit* fogalomkörök kicsiny számadatait külső tényezőkkel nem lehet magyarázni.

A jövevényszavakat nem, vagy csak kis számban befogadó fogalomkörök közül kísérletképpen a (03) *Raum. Lage. Form* mezőhöz tartozó szavak áttekintése következik. Ez a fogalomkör az alapnyelvi rekonstruktumok osztályozásában előkelő helyet foglal el, a jövevényszavak esetében azonban nem. Olyan szemantikai mező, amely sok meglehetősen elvont jelentést foglal magába, mert ide sorolandó az embert körülvevő tér tagolása, részeinek megnevezése (3.1.), a térhez képest való elhelyezkedés, fekvés, különféle térbeli relációk (3.2.), a térbeli formák, alakok nevei (3.3.); főnévként vagy melléknévként egyaránt absztrakt jelentések, valamint az illető saját-ságot felmutató jellegzetes tárgy neve is. Ide sorolandók továbbá azok az igék is,

¹⁶ Sz. Bakró-Nagy 1979: 111–112; Rédei 1970: 87.

amelyek a formával, térrel, helyzettel kapcsolatos változásokat és változtatásokat nevezik meg. Sokkal kevésbé szerteágazó kategória tehát, mint pl. a (02).

Az alábbiakban a zürjén átvételek e fogalomkörhöz tartozó lexémáinak részletezése következik.

A vogul nyelv zürjén jövevénytiszavai

3.1. Raum: 227 NWO 'Raum hinter etwas, abseits gelegener Ort'. **3.2.11. Unten:** 211 NWO 'Boden, Grund, Ende'. **3.3.2. Furche:** 192 NWOS (lásd még 15.7.). 'durchbohren', 73 N 'bohren' (lásd még 15.7.). **3.3.4. Kurve:** 134 N 'sich krümmen, sich verbeugen'. **3.3.9. Ebene. Glatt:** 8 NOS 'glatt'. **3.3.10. Rauh:** 301 NWO 'ritzen, aufschneiden, streifen', 266 NOS 'abbrechen (intr.), sich abreiben', 268 NO 'reiben, schmieren'. **3.3.11. Scharf. Spitz:** 157 NO '? stumpf', 160 NO '?stumpf werden', 121 O 'schleifen' (lásd még 15.7.).

SLW szavai közt az igék vannak többségben (lásd alább). Ez önmagában véve a kapcsolatok mélyebb voltára utal, hiszen közismert, hogy a nyelvek legkönnyebben főneveket vesznek át egymástól, és a kétnyelvű beszélők nagyobb száma szükséges ahhoz, hogy igéket is kölcsönözzenek, illetve a jövevénytiszavak nem azonnal veszik fel az átvévő nyelv képzőit, a meghonosodáshoz idő kell, stb. A 338 átvett zürjén szónak egyébként 32 %-a ige, amelyek egy része főnévre vezethető vissza.¹⁷

Ami a felsorolt szavak jelentését illeti, a 3.1. és a 3.2. alcsoportban szereplő két főnév esetében nem árucikkek, eszközök és más tárgyak neveiről van szó, hanem elvontabb jelentésekről. A 'glatt' és a 'stumpf' képviseli a melléknéveket, e négy szón kívül nyolc igei jelentés tartozik még ide. Az SLW-beli igéknek pedig – különösen a 3.3. pontban –, mivel a velük kifejezett cselekvések ágense, páciense, eszköze is benne foglaltatik a jelentésben, más szóval a jelentés több komponens által írható le, sokkal kézzelfoghatóbb a szemantikája, konkrét cselekvésekhez, műveletekhez, munkafolyamatokhoz kapcsolódnak.

A fentiek arra utalnak, hogy olyan nyelvi kontaktus esetén, ahol az érintkezés huzamosnak mondható, továbbá a jövevénytiszavak minden fogalomkörbe behatoltak, valamint a szófajok aránya is tartós kapcsolatokat sejtet, már inkább jellemző, hogy másik nyelvből, ha nem is nagy számban, de kölcsönöznek a tér, a helyzet és a forma fogalomköréhez tartozó névszókat. Ezzel az is egybeesik, hogy a vogul nyelv általában absztraktnak tekintett szavakat is vett át a zürjénből: 'sinnen' (59 N), 'denken' (103 O), 'können, mächtig sein' (326 N), stb.

5. Ezután a a mennyiségileg jelentősebbnek ható orosz eredetű vogul jövevénytiszóanyag (RLW) a tárgyalt fogalomkörhöz tartozó elemeit tekintem át. A több mint 500 kölcsönstót (amelynek csak kis része, 8%-a ige) regisztráló RLW teljes anyagának mezők szerinti elrendezése – a szóanyag pusztá átolvasása alapján – valószínűleg olyan eredményt produkálna, ami a kontaktus mélységét illetően valahol a orosz-nganaszan és a zürjén-vogul közé helyezné el, vagyis nem az összes fogalomkörbe

¹⁷ Rédei 1970: 65.

hatoltak be az orosz eredetű szavak. Ellenőrzésképpen azonban csak az alkalmazott fogalomkörü felosztásba automatikusan be nem helyezhető halmazokat¹⁸ vizsgáltam meg: 28. Bildung, Seelenleben, valamint 29. Sonstiges.¹⁹

28. Bildung, Seelenleben

92 Buch; 439 Siegellack; 341 Brief; 393 Schule; 546 Telephon; 342 und 283 Dank; Begrüßung; 218 Friede; 212 locken; 235 ?befragen; 512 meinen, denken; 539 ärgern; 573 froh; 64 bereuen; 413 Mitleid; 19 beleidigen; 203 sich plagen; 230 stören; 233 peinigen; 321 verzeihe; 466 beneiden; 457 zanken.

29. Sonstiges

a) Substantive

24 Gesellschaft; 110 Eile; 216 Welt; 330 Pistole; 329 Mörser; 349 Unglück; 347 Ranzen; **381 Reihe**; **471 Ritze**; 494 ? Leben; 207 Kreide.

b) Adjektive

201 faul; 335 bunt; 453 genug, satt; 543 wild; 477 blau; 274 weiß; 569 ? braun.

c) Verben

139 wachen; 247 ist unbekannt; 297 rasieren; 416 stechen; 458 begegnen.

d) Adverbien, Konjunktionen, Interjektionen usw.

Ezek között csak a félkövér betűkkel kiemelt néhány jelentés tartozik a Raum. Lage. Form főcsoportba, ami a kb. 550-es szóanyaghoz képest elenyésző.

6. A finn nyelv régi germán jövevényszavait tartós és intenzív nyelvi kontaktus eredményének szokás tekinteni²⁰, az átvételek tükrében az átadó nyelvet beszélő etnikum kulturális fölénye hatalmasnak tűnik, a szavak száma jelentős, a *ja* és a *jo* átvétele a másik nyelv ismeretének magas fokáról árulkodik, stb. A szóanyag minősítését nehezíti, hogy (a) számolnunk kell a tényleges érintkezés óta eltelt hosszú idő miatt az átvételek valamilyen hányadának kiveszésével²¹; (b) a SKRK felsorolásából

¹⁸ Automatikusan besorolhatók: 1. Körperteile, 2. Tierwelt, 3. Pflanzenwelt, 4. Naturerscheinungen, 5. Mineralwelt, Metalle, 6. Jagd, 7. Fischerei, 8. Viehzucht, 9. Ackerbau, 10. Handel, 11. Verkehrswesen, 12. Mannarbeit, 13. Frauenarbeit, 14. Kleidung, 15. Wohnung, 16. Beköstigung, 17. Getränke, 18. Gefäße, 19. Rauchen, 20. Verwandtschaftsnamen, 21. Staatliches und gesellschaftliches Leben, Verwaltung, 22. Eigennamen, 23. Unterhaltung, Spiel, 24. Krankheit, Heilung, 25. Religion, Aberglaube, 26. Zeitrechnung, Feste, 27. Maße.

¹⁹ Kálmán 1961: 133.

²⁰ Hakulinen 1967: 282–288.

²¹ Az átvételek kiveszésének mikéntjéről, arányairól és gyorsaságáról Kakuk Zsuzsa a magyar nyelv török eredetű szavain végzett kalkulációiból alkothatunk fogalmat. Oszmán-török kölcsönszavaink (a korabeli adatoltság és a mai magyarbeli megléte, helyzete vagy éppen hiánya alapján megállapítható) kiveszési aránya arra enged következtetni, hogy az átvett szavak száma megnegyedelődött. „De ha azt is figyelembe vesszük, hogy oszmán-török jövevényszavaink száma alig két és fél évszázad alatt apadt le egynegyedére, a 270 régi török jövevényszó pedig

hiányoznak a bizonytalan és a kifejezetten nyelvjárási minősülő szavak. A listában mindezzel együtt találunk a (03) Raum. Lage. Form fogalomkörhöz tartozó jelentéseket: *kaita* 'keskeny, szűk', *kasa* 'rakás, halom', *laita* 'széle valaminek', *laita* 'irány', *latoa* '(sorba) rak', *?muoto* 'alak, forma, idom', *tila* 'hely', *tiukka* 'szoros, szűk, feszes'. Ez a kép az eddig tapasztaltakkal egybevág: tartós és rendszeres, az élet gyakorlati színterein zajló nyelvi érintkezés esetén hatolnak be ilyen jelentésű szavak egyik nyelvből a másikba. Külön kiemelendő, hogy ami a szófajokat illeti, a főnevek fölénye ellenére találunk mellékneveket is.

7. Utolsó példaként mint hatalmas átvett szóanyagra (2333 szó)²² a magyar nyelv román eredetű jövevénytáza hivatkozom. E hosszú évszázadok és különböző típusú nyelvi kapcsolatok eredményeképpen átvett szóanyag nagyon heterogén: a teljes magyar nyelvterületen meghonosodottaktól kezdve a néhány ízben, egy-két helyen adatoltakig mindenféle jövevényelem megtalálható benne. A szerző saját fogalmaköri kategóriáinak fele is százas nagyságrendű. A „Vegyes, közelebből nem csoportosítható” szavak listája is 220-at tesz ki²³, de meglepően kevés a tér, helyzet és forma fogalmához tartozó jelentés: *cepp* 'hegye, csücske valaminek', *cinenendibe* 'sorjába', *gránic* 'határ', *gyezsgyukálódik* 'héjából kifejlik', *kalácsol* 'lábat keresztbe vet', *kator* 'csonk, valaminek a vége', *koda* 'valaminek a vége, az alja', *mukuc* 'valaminek a vége'. A felsorolt kölcsönzések túlnyomórészt főnevek, előfordulnak igék is, melléknév azonban egy sincs.

Összegzés

A fentiekben különböző nagyságú és összetételű jövevényanyagokat tekintettünk át. A kölcsönzóanyagok több tekintetben is különbözőek: az átvételek számában, a kölcsönzések szófajában, a szintaktikai szerepű elemek meglétében, valamint abban, hogy milyen és mennyi fogalomkörbe hatolnak be a másik nyelv elemei. A nganaszan orosz eredetű elemeinek szemantikai és szófaji megoszlása nem különösebben erős nyelvi kapcsolatokat körvonalaz: az elvont jelentéseket tartalmazó fogalomkörökbe nem hatoltak be jövevények, kevés az ige és a melléknév. E kölcsönzések egy az egyben feleltethetők meg az orosz oldalról érkező kulturális, közigazgatási és gazdasági fölénnel, de nem tükröz mindennapos érintkezést a két nyelv beszélői közt. Azt sem jelenti sajnós, hogy a nganaszan nyelv helyzete, jövője biztos, hiszen jól tudjuk, hogy e nyelv eltűnése úgyszólván napjainkban zajlik. Az RLW és a SLW anyagának tanulságai azt igazolják, hogy az átvételek számát nem lehet direkt összefüggésbe hozni a kapcsolatok mélységével: a zürjénből átvett lexémák mennyiségileg 3/5-ét teszik ki az oroszból átvettekénak, de az előbbieket szemantikai és szófaji

---

tizenkét évszázad után is létezik nyelvünkben, továbbá, hogy oszmán-török jövevénytázaik mind műveltségzavak, régi török jövevénytázaik között pedig még testrésznevek is találhatók (*kar, térd, ?nyak*), a régi török nyelvi hatást egészen más arányokban kell elképzelnünk.”

Kakuk 1976: 164.

²² Bakos 1982: 407.

²³ Bakos 1982: 450–451.

szempontból is jóval változatosabbak. A zürjén eredetű elemek bizonyos mértékig behatoltak az elvont jelentésű szavak közt általában nem hangsúlyozott, a térhez, a helyzethez és a formához kapcsolódó fogalmak és tulajdonságok megnevezései közé, ami nem jellemző a nyelvi kontaktusok minden típusára. Ehhez hasonló képet mutat a finn nyelv régi germán jövevényszavainak csoportosítása. Tovább árnyalando ezek szerint a bevezetésben említett megfigyelés, amely szerint huzamosabb kontaktus eredményeképp minden szemantikai csoport nyitva áll. Bizonyos fogalomkörökben vannak ugyanis olyan szócsoporthoz, amelyek elsősorban belső keletkezésű szavakból állnak és korlátozott mértékben bővülnek átvételekkel. Gyaníthatóan a (03) Raum. Lage. Form fogalomkör is ilyen, és erre a szóanyagok mezők szerinti elrendezésének mennyiségi különbségei irányították rá a figyelmet. A Dornseiff-féle osztályzás azonban önmagában nem lehet vizsgálati módszer, hiszen egy-egy mező lexikológiai, szemantikai, szófaji szempontból rendkívül vegyes. A vizsgálatokat tehát más, pl. szófajszemantikai irányban kell folytatni.

A fenti áttekintés mindenesetre igazolta azt a gyanút, amely szerint az átvett szóanyag szemantikai összetétele más lazább kontaktus esetén, valamint más, ha a kölcsönzés két különböző nyelvű lakosság több évszázados együttélésének, mindennapos gyakorlati érintkezésének köszönhető. A térrel, helyzettel, formával kapcsolatos lexémák átvétele a szakirodalomban gyakran felbukkanó kritériumok közül a kölcsönzött elemek szófajiságáról megfigyeltekkel látszik összefüggésben lenni, és nem az átvételek számával, nem a grammatikai, szintaktikai funkcióval bíró átvételek meglétével korrelál. A jövevényelemeknek ellenállóbb, jellemzően belső keletkezésű szavak csoportjának körvonalazása ezzel természetesen nem ért véget, valamint az átvételekre vonatkozó észrevételeket is alá kell még támasztani más anyagok elemzésével.

Függelék

A vogul nyelv zürjén jövevényszavainak fogalomkörök szerinti elrendezése

1. Anorganische Welt.

1.4. Witterung: 313 N 'Sturm', 50 N 'bedecken mit Reif, Schnee od. Eis', 14 N 'herbstliches Eis', 110 WO 'gut, schön (Wetter)'. 1.5. Festland: 79 NW 'Anhöhe', 69 W 'Flußbucht', 2 N 'Ufergelände eines Flusses', 7 NW 'sumpfige Stelle', 114 N 'sumpfige Weise', 215 N 'Wald', 1.6. Bodenschichte: 158 O 'Schlamm'. 1.7. Wasser: 299 NWO 'Meer', 33 NWO 'offene, nicht gefrorene Stelle auf den mit Eis bedeckten Gewässern'. 1.11. Mineralien: 16 NWOS 'Kupfer', 265 NWO 'Gold', 37 NWOS 'Stahl'. 1.14. Metalle: 244 NWOS 'Rost', 249 WOS 'rostig werden'

2. Organische Welt. Pflanze. Tier. Mensch

2.1.1. Pflanzenarten: 10 NWOS 'Himbeere', 23 NWS 'Himbeere, Ahlkirsche', 55 O 'Bärenklau, Bärenkraut', 159 NO '? Moos, Flechte', 234 W 'Zunderstaub' (lásd még 7.4.2.) Kulturpflanzen: 300 NWO 'Rübe', 224 WS 'Roggen', 12 N 'Erbse'. 2.1.2. Pflanzenteile: 241 NW 'Baumrinde'.

2.1.3. Ackerbau: 258 N (lásd még 15.7.), 26 S 'pflügen', 254 O '? Getreidespeicher'.
2.2.1. Tierarten. Wilde Tiere: 67 NO 'Drossel, Specht', 71 N 'Tauchente, Spießente', 285 WOS 'Tetrao bonasia', 77 NO 'eine Art Vogel', 255 OS 'ein großer Schwarzer Vogel', 327 N 'ein Raubvogel', 291 NWOS 'eine Entenart', 117 O 'Vielfraß', 221 N 'Luchs'. Haustiere: 70 NWOS 'Huhn', 182 NWOS 'Schwein', 164 N 'Lamm', 138 NW 'Kuh', 25 NWOS 'Ochs', 123 N 'Wanze', 161 N 'miauen' (lásd még 10.6.),
2.2.2. Tierzucht: 279 N 'Wallach', 11 N 'Sattel', 298 NO 'Zaum', 312 N '? Heu, Gras', 65 NW 'Heuschober', 257 N 'Heuschober', 200 N 'Einzäunung zum Fangen der Rentiere und Pferde'. **2.3. Jagd. Fischerei:** 336 NWO 'Zobelnetz', 193 O 'Flinte', 195 NW 'Flinte', 60 NWO 'Reuse', 87 NWOS 'Schleppangel', 267 NW 'eine Art Fischnetz'. **2.6.1. Körperteile:** 81 NWO 'Klumpen geronnenen Blutes', 317 N 'Bart', 155 N 'Drüse', 133 N 'Buckel, Höcker', 183 N 'Pferdemähne', 222 N 'der untere Teil der Feder', 152 NWOS 'nackt', 280 NWO 'locking', 153 NW 'kahl werden', 278 N 'kraus'. **2.6.3. Leben. Alter:** 190 NWOS 'alt', 325 NWOS '? jung', 185 N 'alt werden'. **2.6.5. Essen. Trinken:** 104 N 'sich berauschen', 39 NWOS 'nagen', 303 N, 228 N 'kühl, nüchtern, nicht berauscht'. **2.6.6. Speisen:** 151 NWO 'Brot', 321 N 'Brei', 51 NW 'Fladen', 175 NWOS '? Pirogge', 251 NWOS 'gefüllter Fladen', 214 N 'Quark', 74 N 'ausgelassenes Bärenfett', 213 N 'Bodensatz von gekochtem Fett', 144 NWO 'Sahne', 18 NW 'Kwaß', 259 NWS 'Bier', 248 W 'kneten'. **2.6.7. Schlaf:** 229 N 'erwachen', 230 N 'aufwecken'. **2.6.8. Gesundheit:** 204 NWOS 'Kraft, Gesundheit', 288 N 'Kraft', 186 N 'Medikament', 307 N 'stark'. **2.6.9. Ermattung. Krankheit:** 208 WO 'kraftlos', 15 N 'abmagern', 262 NW 'zittern, beben' (lásd még 10.1.). **2.6.10. Sterben:** 24 N 'untergehen, sterben', 196 N 'sterben', 294 WO 'begraben'.

3. Raum. Lage. Form

3.1. Raum: 227 NWO 'Raum hinter etwas, abseits gelegener Ort'. **3.2.11. Unten:** 211 NWO 'Boden, Grund, Ende'. **3.3.2. Furche:** 192 NWOS (lásd még 15.7.) 'durchbohren', 73 N 'bohren' (lásd még 15.7.). **3.3.4. Kurve:** 134 N 'sich krümmen, sich verbeugen'. **3.3.9. Ebene. Glatt:** 8 NOS 'glatt'. **3.3.10. Rauh:** 301 NWO 'ritzen, aufschneiden, streifen', 266 NOS 'abbrechen (intr.), sich abreiben', 268 NO 'reiben, schmieren'. **3.3.11. Scharf. Spitz:** 157 NO '? stumpf', 160 NO '?stumpf werden', 121 O 'schleifen' (lásd még 15.7.).

4. Größe. Menge. Zahl. Grad

4.1.3. Kleiner werden: 281 NWO 'zusammenschrumpfen', 282 N 'zusammenschrumpfen, sich schlängen'. **4.1.7. Eng. Schmal:** 314 NO '? Enge, Raummangel'. **4.1.10. Hoch:** 78 NO 'hoch'. **4.3. Zahl:** 122 NW 'zahl, Maß'. **4.2. Menge:** 58 N 'Art, Quantität'. **4.2.1. Viel:** 28 N 'viel'. **4.4. Gesamtheit:** 31 N '? ganz, gesamt'. **4.4.2. Trennen:** 38 N 'getrennt', 225 O 'auseinandergehen, zerfallen', 239 N 'zerbrechen (tr.)', 235 NW 'Stück'. **4.4.2.2. Teilen. Schneiden. Spalten:** 136 NWOS 'messen', 284 OS 'Brocken, Schnitte, Scheibe', 263 NWO 'Schnittchen', 189 NW (lásd még 15.7.). **4.4.2.3. Schinden. Abhäuten:** 156 NWO 'schaben', 6 NWS 'abschälen'. **4.4.2.4. Brechen:** 239 N 'zerbrechen (tr.)', 237 N 'zerbrechen, zerreißen (intr.)', 220

NO 'zerbrechlich, brüchig werden'. 4.4.3. **Verbinden**: 335 N 'zusammenfügen', 308 N 'befestigen'. 4.4.4. **Hinzufügen**: 246 NW 'hineinstopfen', 276 N 'einstecken, hineinstecken'. 4.4.5. **Verbrauchen**: 29 N 'verlieren'.

5. Wesen. Sein

5.4. **Zerstörung**: 238 N 'verderben (intr.)', 240 NW 'verderben (tr.)'. 5.5. **Erzeugung**: 318 NWOS 'fertig, bereit', 64 N 'geraten', 173 N 'zu etwas gelangen', 22 N 'gelingen, geschehen, werden', 275 NS 'werden (zu etwas)', 126 N 'sich treffen, sich finden, geraten'. 5.6. **Glück**: 272 NWOS 'Glück'.

6. Zeit

6.1. **Zeit**: 20 N 'Zeit', 4 N 'Zeit haben'. 6.2. **Zeitraum**: 47 NO 'Zeitraum, Alter'. 6.3. **Dauer**: 56 NW 'Augenblick, Moment', 286 S '? wenig, auf kurze Zeit'.

7. Sichtbarkeit. Licht. Farbe. Schall. Temperatur. Gewicht.

7.2. **Farbe**: 9 NWO 'Farbe'. 7.3. **Schall**: 242 N 'klirren'. 7.4.1. **Wärme**: 165 NWO 'Wärme, Hitze, Heiß'. 7.4.2. **Feuer**: 148 NWOS '? Lagerfeuer (in Walde)', 106 NO 'Glut', 108 NWO 'Feuer, Flamme', 109 O '? anzünden', 107 NO 'auflodern', 234 W (lásd még 2.1.1.). 7.5.1. **Schwer**: 210 N (lásd még 9.14.). 7.5.2. **Leicht**: 66 N 'leicht' (lásd még 9.15.). 7.6.3. **Spröde**: 216 NW 'spröde (vom Holz), leicht zu spalten'. 7.6.6. **Flüssigkeit**: 322 W 'tröpfeln', 206 NO 'sickern, ausdrücken' (lásd még 8.15.).

8. Ortsveränderung

8.3. **Schnell. Langsam**: 72 NO 'flink, hurtig'. 8.5. **Näherung. Ankommen**: 273 NWO 'herauskommen'. 8.7. **Hinabgehen**: 116 N 'herabgehen, -fahren'. 8.8. **Fallen. Sinken. Hinauf**: 149 NWO 'rutschen', 112 NWO 'sich erheben'. 8.13. **Weg**: 306 NS 'Schlitten', 323 N 'Schlitten'. 8.15. **Drücken**: 206 NO. 8.16. **Streuen. Schütteln**: 176 N 'sich schütteln', 179 NO abschütteln, 212 NO 'schütteln, gebären'. 8.17. **Antrieb. Stoß**: 147 NWOS 'schieben'. 8.18. **Werfen**: 217 WOS 'werfen, gebären'. 8.20. **Drehen**: 177 N 'sich drehen', 178 N 'sich wenden, sich drehen'. 8.23. **Schiff**: 315 N 'Querholz', 132 NW 'Spant des Bootes'. 8.24. **Im Bogen. Kreisbewegung**: 194 W 'auswinden', 199 NO 'auswinden'.

9. Wollen. Handeln

9.2. **Wille**: 85 NWOS 'Wille, Lust, Freude', 90 NO 'einwilligen, wünschen (etwas zu tun)'. 9.6. **Geschicklichkeit**: 326 N, 203 NWO 'Kniff, Art, Kunst'. 9.8. **Aufhören**: 172 NO 'aufhören, enden'. 9.10. **Rein**: 119 NW 'ausbessern, reinigen, fegen', 269 N 'sauber', 303 N 'frisch, klar (Wasser)', 270 N 'säubern'. 9.11. **Gute Qualität**: 137 NWS 'angemessen'. 9.13. **Wollen. Handeln. Gegenwirkung**. 45 NO 'Hindernis, Barrikade, Hecke' (lásd még 15.1.). 9. 14. **Vollenden**: 318 NWOS, 30 NWOS 'endigen (intr.), fertig werden, Zeit oder Muße haben', 319 NWOS 'fertig machen, zubereiten'. 9.15. **Leicht**: 66 N (lásd még 7.5.2.). 9.16. **Schwierig**: 210 N 'schwer, beschwerlich' (lásd még 7.5.1.). 9.17. **Versuch**: 21 N 'untersuchen, prüfen'. 9.18. **Wahl**: 174 NWO 'wählen'. 9.19. **Eifer**: 35 N 'Eifer, Heftigkeit, Energie'.

10. Sinnesempfindungen

10.1. Körperliches Gefühl: 262 NW (lásd még 2.6.9.), 180 WOS 'leiden, aushalten'.
10.2. Tastgefühl: 54 W 'kitzeln'. **10.4. Geschmacks-, Geruchssinn:** 82 N 'herb, scharfen Geschmack habend', 245 N 'sauer werden'. **10.5. Sehen. Schauen. Finden.** 34 N 'schauen (unausgesetzt, glotzend)', 88 NWOS 'erblicken', **10.6. Hören:** 161 N (lásd még 2.2.1.).

11. Fühlen

11.2. Zorn: 124 NW 'Wut', 135 N 'wütend'. **11.4. Trauer:** 94 NO 'traurig', 95 NO 'traurig werden', 320 N 'trauern, besorgt sein'.

12. Das Denken

12.1. Verstand. Gedächtnis: 233 NWOS 'Verstand, Gedanken, Empfindung, 231 N 'verrückt werden', 103 O 'denken', 59 N 'sinnen'. **12.5. Wahrnehmung:** 91 N 'bemerken'.

13. Zeichen, Sprachen

13.1. Zeichen: 187 NWOS 'Zeichen, Merkmal'. **13.2. Name:** 223 NWO 'Russe'.
13.3. Sprache. Rede: 102 NWOS 'fragen', 130 NWOS 'erzählen, fabeln', 129 NWOS 'Märchen', 329 N 'flüstern', 167 NO 'vielen Dank', 205 NWO 'se gegrüßt!, begrüßen'. **13.8. Geheimhalten:** 274 N 'einsam, heimlich, still'. **13.9. Schrift:** 146 NWO 'Papier, Schrift'.

14. Gesellschaft. Gemeinschaft

14.2. Gemeinschaft: 92 N 'sich das Gesicht bedecken (die Frau vor der Männern)'.
14.3. Herrscher: 62 NW 'vornehm, Barentöter, Fürst'. **14.4. Familie. Verwandtschafts-bezeichnungen:** 226 N 'Geschlecht', 328 N 'Geschlecht', 1 N 'Mann, Ehemann, Gatte, Greis', 98 N 'Hauswirt'. **14.5. Freundshaft:** 43 NWOS 'Genosse, Freund', 46 NO 'der Genosse, der Kompagnon jemand's werden', 316 N 'fremd', 13 N '? fremder Mensch'. **14.6. Spiele. Fest:** 89 NW 'Spielkarte', 297 NW 'hölzerner Ball, Kegel', 105 N '? Ball, eine Art Sportgerät, das mit dem Fuße gestoßen wird', 166 NWO 'Unterhaltung, Lustig'. **14.7. Kampf:** 324 N ? herumhauen, 201 W 'besiegen, vermögen'. **14.9. Zwang:** 191 NWOS 'vertreiben', 44 N hindern, 154 N 'hetzen, necken'. **14. 20. Verpflichtung:** 209 N 'Steuer'.

15. Geräte. Technik. Tätigkeit

15.1. Wohnung. Haus: 289 W 'Hütte, Zelt', 264 NO 'Wand', 188 S 'Vorbau vor dem Hause mit Wänden und Dach', 27 N 'Fenster', 57 N 'Dachboden, Boden', 127 NO 'Riegel', 202 N 'Riegel', 309 N 'Schloß', 140 O 'Stützpfeiler unter dem Firstbalken', 170 NWO 'Dachbalken', 68 NWOS 'Ofen', 197 NWO 'Tisch', 5 N 'Sessel, Bank', 125 N 'Wandbank', 113 N '? Schrank', 48 W '? Kiste, Kästchen', 76 WO 'Kiste, Kästchen', 3 NO 'Puppe', 131 NO 'Seife', 80 N 'Badebesen', **145 N '? an den Rand des Rucksacks gebundenes, aus Birkenrinde oder Bast bestehendes, mit einem Rahmen aus Ahlkirschholz versehenes breites Gitter'**, 61 N 'Kessel', 75 NWO 'Topf, 86 W 'Schöpföffel', 83 NWO 'Hof', 243 NWO 'Speicher', 45 NO (lásd még

9.13.), 128 N '? zuhaken, hämmern', 295 O 'Straße'. 15.4. **Behälter**: 305 NO. 15.6. **Bekleidung**: 41 N 'Seide', 143 NW 'Tuch', 302 N 'Seidentuch', 96 N 'Unterhosen, eine Art Weibergürtel', 256 NWOS '? eine Art Bauernrock od. -kittel', 115 N 'eine Art Schulterüberwurf der Jäger', 150 N 'aus Tuch genähte Socken', 101 NW 'eine Art Schuh', 293 NW 'Tasche', 198 W 'an den Rand der Fellstiefel der Frauen (und Männer) genähter, einen Zoll breiter Tuchstreifen', 311 N 'Rand der Mütze', 219 NO 'Lumpen, Lappen', 218 N 'Franse', 247 N 'Falte'. 15.7. **Werkzeuge. Waffe**: 189 NW 'Spalte, Gabel'(lásd még 4.4.2.2.), 253 NW 'Pfahl', 260 NW 'Stange', 296 N 'Stange', 120 NWO 'Schleifstein', 271 O 'Schleifstein', 184 WOS 'Brecheisen', 258 N 'Spaten'(lásd még 2.1.3.), 121 O 'schleifen' (lásd még 3.3.11.), 334 N 'Querband', 207 NO 'zwicken, kneifen, kneipen'. 15.8. **Tätigkeit**: 283 N 'sich beschäftigen', 36 N 'Fuhrmann', 192 NWOS 'bohren' (lásd még 3.3.2.), 73 N 'bohren, wühlen' lásd még 3.3.2.), 287 N 'durchstechen, stoßen'.

16. Wirtschaft

16.1. **Reichtum**: 292 NOS 'wohlstand, Reichtum'. 16.2. **Gebe. Kauf**: 118 N 'freigebig, gut', 141 NWO 'Miete, Lohn', 142 NWO 'vermieten, sich verdingen', 330 N 'loskaufen, auslösen'. 16.4. **Preis**: 232 NO 'Rubel', 84 N 'Pachtgeld'. 16.5. **Wegnehmen**: 337 O 'Betrug', 338 O 'betrügen'. 16.6. **Armut**: 63 NO 'arm', 40 NWO 'in Not geraten, bedürfen, stecken bleiben'.

17. Religion

17.1. **Seele**: 19 NO 'Schemen, Schattenseele des Menschen'. 17.2. **Geister**: 32 NW '?eine Art Geist, Waldgeist', 53 NWOS 'Teufel'. 17.3. **Gottheit**: 52 N 'Name einer Göttin'. 17.4. **Zauberei**: 255 N 'Zauber', 93 NW 'ein großer schwarzer Vogel', 17 N 'mythologisches Wesen, böses Vorzeichen'. 17.7. **Kultgebäude. Geräte**: 181 NWOS 'Kreuz', 252 N 'Kirchenglocke', 331 NO 'Fasten', 333 NW 'fasten', 42 N 'beten, sich bekreuzen', 162 N 'bitten, beten, flehen', 168 NWO 'Popanz, Bär, (eine von den Frauen gebrauchte Bezeichnung)', 169 N 'Bär, (eine von den Frauen und Kindern gebrauchte Bezeichnung)', 97 N 'Bärenzunge', 250 NW 'Nasenloch des Bären'.

18. Sittlichkeit. Recht.

18.1. **Rechtschaffenheit**: 332 N 'recht, richtig, ehrlich'. 18.2. **Unredlichkeit**: 99 N 'Geschenk, Gabe zur Bestechung', 100 N 'schenken, bestechen', 261 O 'lügen'.

IRODALOM

- Bakos Ferenc 1982: *A magyar szókészlet román elemeinek története*. Budapest.
 Bakró-Nagy, Marianne 1992: Die Begriffsgruppen des Wortschatzes im PU/PFU. *UAJb. N. F.* 1992. 13–40.
 Bereczki Gábor 1983: A Volga-Káma vidék nyelveinek areális kapcsolatai. In: Balázs János (szerk.): *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Budapest.
 Bynon, Theodora 1997: *Történeti nyelvészet*. Budapest, Osiris Kiadó.
 Dornseiff, Franz 1959: *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin.
 Hakulinen, Lauri 1967: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsinki. Otava.

- Hock, Heinrich 1991: *Principles of Historical Linguistics*. Mouton.
- Kakuk Zsuzsa 1976: Idegen szó, kihalt szó, jövevénytípus. In: Benkő L. – K. Sal Éva (szerk.): *Az etimológia elmélete és módszere*. Budapest. 161–164.
- Kálmán, Béla 1961: *Die Russische Lehnwörter im Wogulischen*. Budapest.
- Kiss Lajos 1966: Müveltségyszók, vándorszók, nemzetközi szók. *MNy.* 62. 179–188.
- Rédei Károly 1970: *Die Syrjänische Lehnwörter im Wogulischen*. Budapest.
- RLW = Kálmán 1961.
- Saarienen, Sirkka 1999: Motivations of the Uralic Verbs for „understanding”. In: C. Hasselblatt – P. Jämsalmi-Krüger (Hrsg.): *Europa und Sibiria. Beiträge zu Sprache und Kultur der kleineren finnougriischen, samojedischen und paläosibirischen Völker. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica* 51. Wiesbaden, Harrasowitz Verlag. 381–385.
- Sherwood, Peter 1997: The Death of Tavda Vogul. Notes on the Nature and Extent of Russian influence. In: Sirkka-Liisa Hahmo – Tette Hofstra – László Honti – Paul van Linde – Osmo Nikkilä (Hrsg.): *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 30-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen* 21.–23. November 1996. Maastricht.
- Sipos Mária 1999. Az ugorkori szókincs fogalomkörök szerinti csoportosítása. *NyK* 96. 158–169.
- Sipos Mária: *Az obi-ugor alapnyelvi lexikális innovációk fogalmaköri felosztása*. Megjelenik a 9. Nemzetközi Finnugor Kongresszus előadásai között (Tartu).
- SKRK = Hakulinen 1967.
- SLW = Rédei 1970.
- Thomason, S. – T. Grey Kaufman 1988: *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Berkeley – Los Angeles – Oxford.
- Várnai Zsuzsa 1997: *A nganaszan nyelv orosz jövevénytípusainak fonológiai aspektusai*. Szakdolgozat. Budapest, ELTE.

ZYRIAN LOANWORDS IN VOGUL SEMANTIC FIELDS

MÁRIA SIPOS

The present paper deals with some characteristic features of words resulting from language contacts. On the basis of their meanings the loanwords were organized into semantic fields set up originally for natural languages but modified for the lexicon of reconstructed languages. It is proposed that the density of certain fields are due to the intensity of contacts. As these fields are rather different, lexemes belonging to them should be analysed in other theoretical frames as well.